

ISTORIE

PERIEGHEZE LA 75 DE ANI. URME ARHEOLOGICE DIN PREISTORIE ȘI DIN EPOCA MEDIEVAL TIMPURIE PE VALEA HÂRTIBACIULUI

Gheorghe Baltag

Adrian Șovrea

Introducere

Sintagma “Periegheze la 75 de ani” este titlul dat de Gheorghe Baltag jurnalului personal pentru cercetările de suprafață, periegheze, din anul 2020. Deși aflat la o vârstă înaintată pasiunea pentru arheologie și istorie nu l-a părăsit. După pensionarea din 2009 începând cu anul următor și până anul trecut am avut onoarea de a-l însoți pe Gheorghe Baltag în periegheze în zonele de deal împădurite al arealului geografic dintre râurile Târnava Mare și Hârtibaciu.

Lunga carieră a lui Gheorghe Baltag a început cu primul sondaj efectuat între 18 iunie și 3 iulie 1976 la Dealul Viilor¹. Cercetările arheologice sistematice efectuate pe valea principală a Târnavei Mari la Sighișoara – Dealul Viilor și Albești – *La Cetățea* și cercetările de periegheză de pe văile secundare ale acestui râu aflate la sud (Criș, Biertan, Mălâncrav ș.a.) sau la nord (Hetiur, Prod ș.a.) de Târnava Mare sunt cunoscute în istoriografie, Gheorghe Baltag publicând rezultatele cercetărilor sale în articole și volume².

Începând cu anul 2020 Gheorghe Baltag propune verificarea situației arheologice a văilor ce sunt tributare râului Hârtibaciu, anume văile ce își au izvoarele la cumpăna apelor, aceeași cumpănă de unde izvorăsc și văile aflate la sud de Târnava Mare și tributare acesteia (Harta 2).

În continuare sunt expuse punctele cercetate în vara-toamna anului 2020, cercetare la care am participat alături de Gheorghe Baltag și ale cărui concluzii preliminare au fost notate într-un jurnal. Ordinea localităților este de la est spre vest, dinspre Sighișoara spre Agnita.

---

¹ În *Jurnalul Sighișoara Reporter*, iunie-iulie 2006.

² Gheorghe Baltag, *Locuințe, ateliere și instalații de foc din secolele IV-VIII în așezarea de la Sighișoara – Dealul Viilor*, în RMMMIA, 1982; Idem, *Așezarea de la Albești-Sighișoara. Elemente inedite de cultură materială din sec. IX-X*, în *Revista Bistriței*, 8, 1994, p. 75-79; Idem, *Sighișoara înainte de Sighișoara. Elemente de demografie și habitat în bazinul mijlociu al Târnavei Mari din preistorie până în sec. XIII*, ed. Oscar Print, București, 2000; Idem, *Considerații generale privind așezarea de la Sighișoara-Albești. Noi elemente inedite în cultura materială din sec. VIII-X d. Hr.*, în *Marisia*, 16, 2000, p. 169-186; Idem, *Așezări și tipuri de locuințe din bazinul Târnavei Mari între sec. III-X d. Hr.*, în *Revista Bistriței*, 18, 2004, p. 139-193.

Descoperiri arheologice de pe valea Hârțibaciului

1. Brădeni

Valea Țichi- Sub Dealul Morii

Periegheza a avut loc la data de 2.07.2020, pe o vale aflată la vest de localitate, în fundul văii. A fost identificat un punct cu material arheologic aflat la baza Dealului Morii, punct numit de noi “Sub Dealul Morii” (Harta 4). În fundul văii, la confluența a trei pâraie (unul dinspre vest, altul central și celălalt dinspre est), ce formează valea Țichi, iar pe un platou au fost identificate mici fragmente ceramice. Terenul este înierbat, dar datorită animalelor ce au răsădit pământul de pe platou au putut fi observate, așa cum spuneam, fragmente ceramice. Au fost făcute mici sondaje pentru a lămurii situația. Sub stratul vegetal actual, gros de 10-20 cm, s-a observat un strat de cultură de 20-30 cm. Fragmentele ceramice sunt din preistorie, dar și din perioada medieval timpurie, secolele VII-VIII. A fost observat cărbune și fragmente de chirpic. Coborând platoul spre confluența pârâului dinspre est cu pârâul central, pe drumul de pământ rupt de roțile unor vehicule au fost observate în ruptura terenului fragmente ceramice ce arată întinderea așezării de pe platou până la această confluență. Au fost strânse mai multe fragmente ceramice dintre care:

- i. 9 fragmente de culoare roșie, pastă relativ fină; printre ele un fund de vas și două buze drepte. Încadrare: perioada neolitică.
- ii. 7 fragmente de culoare neagră, pasta aspră, amestecată cu microprundiș, cu o ardere bună, reducătoare. Fragmentele aveau ca decor linii drepte și linii încrucișate. Încadrare: bronz timpuriu, posibil cultura Starcevo-Criș.
- iii. 15 fragmente de culoare roșcat-gălbui în exterior și negru în interior, cu pasta grosolană, lucrute cu mâna, amestecată cu microprundiș și cioburi pisate, arderea oxidantă. Arsă incomplet. Încadrare: perioada migrațiilor, secolele VII-VIII.

2. Netuș

a) Valea Vor - În Boscă

Periegheza a avut loc la 19 septembrie 2020 în fundul văii. Punctul se numește “În Boscă”, punct care este delimitat de valea principală la sud-vest și de un torent la est (Harta 5). La confluența torentului cu valea Vor pe un platou aflat la nord de acest torent a fost observată ceramică. Terenul este acum înierbat, dar se poate observa o aplatizare artificială ce arată că a fost cultivat în trecutul apropiat. De asemenea terenul se află la baza uni bot de deal foarte înalt. S-au făcut două sondaje și sub stratul vegetal actual, gros de 20-30 cm a fost observat un strat de cultură de 40-50 cm. A ieșit o cantitate mare de fragmente ceramice, fragmente de chirpic, oase de pasăre. Cel mai

probabil, ceramica ține de cultura Wietenberg. Este o ceramică de uz comun, cu buze drepte, ușor teșite sau rotunjite, cu brâuri continue aflate sub buză, cu urechiușe sau toarte plate. Dintre fragmentele descoperite, 20 dintre acestea aveau o pastă grosolană, amestecată cu cioburi pisate și microprundiș, arderea oxidantă, incompletă; culoarea era brun-roșcată sau brun-cenușie; pereții groși. Alte 10 fragmente erau de culoare neagră; pasta semi-fină amestecată cu nisip fin, iar arderea bună, reducătoare; pereții subțiri. Au fost găsite și fragmente de chirpic, oase de pasăre.

b) Valea Vor – Fostele Saivane

Periegheza a avut loc la 3 octombrie 2020. La sud de punctul “În Boscă” și la sud de un al doilea torent, pe o suprafață cultivată cu lușternă, au fost observate fragmente ceramice. Punctul se află sub Pădurea Coop, așa cum apare pe hartă (vezi Harta 5). Datorită cultivării pământului au putut fi culese mai multe fragmente ceramice, fără a se face sondaje. Platoul are o înclinație spre vale fiind la baza unui deal ce se întinde de la nord spre sud și care avea o pădure de foioase. Suprafața era dreptunghiulară datorată arăturii. Materialul arheologic este format din:

- i. Ceramică grosolană, pasta amestecată cu macroprundiș și cioburi pisate; arderea oxidantă, pereții groși; 25 de cioburi aveau decorul cu creștături și adâncituri succesive; urme de ardere secundară. Încadrare cronologică: preistorie (cultura Criș sau cultura Coțofeni).
- ii. Ceramică cenușie: 2 fragmente de vase de provizii, un fragment de vas mic cenușiu din pastă semi-fină. Aveau benzi de linii incizate orizontale și paralele. Încadrare: perioada post-romană (sec. III-IV).
- iii. Ceramică cenușie fină cu pasta zgrunțuroasă, angobă neagră, lustruire mecanică, cu decor de benzi de linii orizontale și caneluri. Au fost găsite 16 astfel de fragmente. Încadrare cronologică: perioada post-romană (secolele IV-VI).
- iv. Ceramică brun-roșcată:
  - a. din pasta compusă din cioburi pisate și microprundiș. Decorul constă în incizii de linii orizontale și paralele, lucrate la roată.
  - b. din pasta grosolană degresată cu macroprundiș, cioburi pisate, fiind lucrate cu mâna.
  - c. cu buze drepte cu creștături.
  - d. lucrată la roată cu sau fără decor; cele cu decor au benzi de striuri orizontale.
  - e. fragmente de margine tavă groase de 2 cm.

- f. Încadrare: perioada slavă (sec. VII-VIII).
- v. Ceramică brun-gălbuie sau brun-roșcată din pastă dură, nisipoasă, lucrată la roată. Unele fragmente aveau ca decor benzi dese de striuri adânci și orizontale. Încadrare: perioada slavă: (sec. VIII-IX).
- vi. Buză de vas cu muchia ascuțită, cu șanțuire pe interior și lucrată la roată. Încadrare: secolul al XII-lea.

3. Iacobeni

a) Valea Metiș-Știl

Valea Metiș nu este valea care trece prin localitatea Iacobeni, dar aparține administrativ de aceasta și se află la est de localitate, fiind despărțite de un deal.

Periegheza a avut loc la 27 iunie 2020 pe valea Metiș în zona de izvor a văii într-un punct care pe hărțile moderne apar sub numele de “Știl” (Harta 6). Zona este una înierbată. Au fost găsite câteva mici fragmente ceramice rarefiate pe o suprafață mare. A rămas necercetată zona de izvor a văii. Nu se pot trage concluzii clare, însă fragmentele par a fi din perioada preistorică.

a.1. Știl 1 - Adăpătoare

Pe malul stâng al văii, între vale și promontoriu, în apropiere de o adăpătoare de animale în formă romboidală, pe o suprafață mare, sporadic, au fost găsite fragmente ceramice de mici dimensiuni neclare pentru o încadrare sigură, dar par a fi din preistorie.

a.2. Știl 2 – La confluență

Înspre zona de confluență a văii cu un torent ce vine dinspre vest, aproximativ paralel cu zona de la punctul a.1., dar puțin mai spre sud, pe o suprafață care în trecutul apropiat a fost cultivată, au fost observate, tot sporadic, pe o suprafață mare, fragmente ceramice. Au fost făcute mici sondaje. Sub stratul vegetal actual, adânc de 10-20 cm, este un strat de cultură de 30-40 cm. Fragmentele care au ieșit sunt din preistorie, cultura Wietenberg. Fragmentele au pasta grosieră fiind amestecată cu cioburi pisate și cu macropundiș, arderea insuficientă, culoarea brun-roșcată sau neagră. De asemenea au fost observate fragmente de chirpic și pietre arse de vatră cu un aspect de culoarea violacee. Două dintre fragmente sunt astfel: un fragment de culoare neagră, cu pereții de 0,5-0,6 cm și cu un decor format din brâu alveolat; un alt fragment este o buză de vas, de culoare neagră, cu alveole sub buză.

a.3. Știl 3 - Pod

Tot pe valea principală, dar mai spre sud de punctele de mai sus, vizavi de confluența văii Metiș cu un torent dinspre vest, deci pe malul stâng în sensul de curgere a văii spre sud, la baza promontoriului cu conifere

mărginit la vest de valea Metiș, la 400-500 m nord-est de podul de la livadă peste un alt torent care vine de data aceasta din est, a fost găsit un fragmente de cuțit din fier ce ar putea fi din perioada medievală.

b) Valea Metiș - Livadă

Periegheza a avut loc la 24 octombrie 2020. Înspre fundul văii, înainte de confluența văii Metiș cu un torent dinspre est și înainte de a ajunge la promontoriul cu conifere aflat dinainte de “Știl” este o livadă închisă cu gard semi-abandonată. Terenul este unul privat, proprietarul având o fermă de bovine. Drumul care duce și spre “Știl” trece prin proprietatea acestuia, fiind nevoie de deschiderea porților fermei pentru a înainta. După ce treci de gospodăria îngrijitorilor proprietății intri într-o livadă, drumul trecând prin mijlocul acesteia. La stânga drumului, între drum și valea Metiș, înspre confluența văii Metiș cu torentul dinspre est, au fost identificate fragmente ceramice (Harta 6). Au fost făcute trei sondaje până la adâncimea de -60 cm. S-a observat că sub stratul vegetal actual este un strat de cultură de aproximativ -30 cm. Suprafața este ușor înclinată spre vale. Materialul arheologic constă în fragmente ceramice din perioada medieval timpurie, sec. VII-IX, perioada slavă. De asemenea a mai fost găsit chirpic și piatră de vatră. Din materialul ceramic avem un fragment de fund de vas cu pasta nisipoasă, lucrat la roată, pasta omogenă, arsă oxidant, culoarea brun-cenușie, miez cenușiu. Un alt fragment este de perete din pastă nisipoasă, decorat cu caneluri distanțate, lucrat la roată, cu pereții subțiri, arderea oxidantă, miez cenușiu, pereții de culoare brun sau brun-roșcat.

4. Stejărișu (Proștea)

Valea Satului – La Fundătură

Periegheza a fost efectuată la 12 septembrie 2020. A fost vizată zona de izvor a văii aflată la nord de localitatea Stejărișu. Întreaga zonă este înierbată. Nu au fost observate urme arheologice (Harta 7).

Observații

Cercetările de suprafață arată că văile secundare ce țin de valea Hârtibaciului au fost locuite în preistorie și evul mediu timpuriu. Aceste văi sunt la sud de cumpăna apelor în Podișul Hârtibaciului, regiune geografică cuprinsă între valea Târnavei Mari și valea Hârtibaciului.

Podișul Hârtibaciului are două subdiviziuni³: Podișul Hârtibaciului de Nord și Podișul Hârtibaciului de Sud (vezi Harta 1). Arealul nostru de interes al cercetărilor de suprafață este zona Podișului Hârtibaciului de Nord, care la rândul său este format din două regiuni geografice despărțite de cumpăna

---

³ Grigor P. Pop, *Depresiunea Transilvaniei*, ediția a II-a, Presa Universitară Clujeană, 2012.

apelor unde avem cele mai înalte altitudini ale dealurilor din acest areal de peste 600 m. La nord sunt văile secundare ale râului Târnava Mare și unde a fost descoperit material arheologic în puncte de pe teritoriul localităților Albești, Apold, Archita, Boarta, Boiu, Brateiu, Bunești, Cloașterf, Criș, Criț, Daia, Daneș, Hetiur, Laslea, Mălâncrav, Mediaș, Moșna, Mureni, Rodeș, Prod, Saschiz, Săcel, Seleuș, Sighișoara, Stejăreni, Șaeș, Șapartoc, Șeica Mică, Târnava, Valea Lungă, Văleni, Vânători, Vulcan. Aceste situri sunt descrise în Repertoriul Arheologic al Județului Mureș, dar mai ales în cartea *Sighișoara înainte de Sighișoara* a domnului Gheorghe Baltag⁴.

În ceea ce privește cercetarea din 2020 avem următoarea situație. La Brădeni pe valea Țichi avem punctul “Sub Dealul Morii”, punct aflat la locul izvoarelor acestei văi. Valea este la vest de localitate, nefiind valea care trece prin Brădeni. A fost descoperită ceramică neolitică, din epoca bronzului și din evul mediu timpuriu, perioada slavă. În Repertoriul Arheologic al Județului Sibiu (prescurtat mai departe RepArhSb) este menționat locul numit *Vizuina Vulpiei* (*Fuchslecher*) unde “s-au descoperit resturile unei așezări cu fragmente ceramice datând, poate, din epoca bronzului”⁵.

Cercetarea de la Netuș s-a făcut pe valea care trece prin localitate. În punctul “În Boscă” ceramica arată existența culturii Wietenberg, iar punctul “Fostele Saivane”, de sub pădurea Coop, ceramica arată perioada preistorică, post romană și slavă. În RepArhSb sunt semnalate câteva descoperiri din neolitic și epoca fierului⁶.

Siturile de la Iacobeni nu sunt pe valea care trece prin localitatea, valea Metiș este la est de localitate și se află administrativ pe teritoriul localității. În punctul Știl este ceramică preistorică, iar în punctul Livadă ceramică din perioada slavă. În RepArhSb se menționează că “lângă drumul ce duce spre satul Criș se află o așezare din epoca bronzului cu elemente ale culturii Coțofeni (?) și Wietenberg”⁷. Acest drum este pe valea din localitatea Iacobeni, drum ce duce în localitatea Criș din comuna Daneș.

Așezările sunt de mici dimensiuni și sunt înafara localităților actuale, la nord de acestea spre fundul văilor. Nu este exclusă o comunicare cu așezările aflate dincolo de cumpăna apelor, aflate nu departe de aceste situri. La nord de cumpăna apelor sunt descoperiri din mai multe perioade la Criș. Față de localitățile actuale, aceste posibile așezări arătate de ceramica de suprafață sunt la 1-3 km de localitatea actuală în zona de izvor a văilor și la

⁴ Valeriu Lazăr, *Repertoriul arheologic al Județului Mureș*, Târgu Mureș, 1995; Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, 2000.

⁵ Sabin Adrian Luca, Zeno Karl Pinter, Adrian Georgescu, *Repertoriul Arheologic al Județului Sibiu*, 2003, p. 67-68.

⁶ *Ibidem*, p. 148-149.

⁷ *Ibidem*, p. 117-118.

confluentele unor văi secundare cu cea principală. Vizibilitate redusă față de valea principală a așezărilor aflate în zona de izvor a văii oferă protecție naturală. Ceramica se afla în pământ negru cu urme de chirpic ars. Zona favorizează creșterea animalelor și vânătoarea. Agricultură ar fi o ramură secundară.

**SURFACE RESEARCH AT 75 YEARS OLD. ARHEOLOGICAL TRACES FROM
PREHISTORY AND FROM EARLY MEDIEVAL PERIOD ON THE
HÂRTIBACIU VALLEY
(Summary)**

The phrase “Surface research at 75 years old” is a title given by Gheorghe Baltag to the personal diary for surface research in 2020. Although at an advanced age his passion for archeology and history did not leave him. After retiring in 2009, starting with the following year and until last year, I had the honor to accompany Gheorghe Baltag on trips in the wooded hill areas of the geographical area between the Târnavă Mare and Hârtibaciu valleys. Unfortunately, Gheorghe Baltag left us in June 2021.

Together with Gheorghe Baltag in the summer-autumn of 2020, we did surface archaeological research north of the Hârtibaciu valley on the valleys of Brădeni, Netuș, Iacobeni and Stejărișu, in the direction of Sighișoara to Agnita.

Surface research shows that the secondary valleys belonging to the Hârtibaciu valley were inhabited in prehistory and the early Middle Ages. These valleys are south of the watershed in the Hârtibaciu Plateau, a geographical region between the Târnavă Mare valley and the Hârtibaciu valley.

The Hârtibaciu Plateau has two subdivisions: the Northern Hârtibaciu Plateau and the Southern Hârtibaciu Plateau. Our area of interest for surface research is the area of the North Hârtibaciu Plateau, which in turn consists of two geographical regions separated by the watershed where we have the highest altitudes of the hills in this area of over 600 m. To the north are the secondary valleys of the Târnavă Mare river. Archaeological material was discovered here in points on the territory of Albești, Apold, Archita, Boarta, Boiu, Brateiu, Bunești, Cloașterf, Criș, Criș, Daia, Daneș, Hetiur, Laslea, Mălâncrav, Mediaș, Moșna, Mureni, Rodeș, Prod, Saschiz, Săcel, Seleuș, Sighișoara, Stejăreni, Șaeș, Șapartoc, Șeica Mică, Târnavă, Valea Lungă, Văleni, Vânători, Vulcan. These sites are described in the Archaeological Repertory of Mureș County, but especially in the book *Sighișoara before Sighișoara* by Mr. Gheorghe Baltag.

Regarding the 2020 research, we have the following situation. In Brădeni on the Țichi valley we have the point “Sub Dealul Morii” (Under the Hill of the Mill), a point located at the source of this valley. The valley is to the west of the village, not being the valley that passes through Brădeni. Pottery from the Neolithic period, the Bronze Age and the early Middle Ages (the Slavic period) was discovered. In the Archaeological Repertory of Sibiu County (RepArhSb) is mentioned the place called *Vizuina Vulpii* (in German *Fuchslecher*) (*The Fox Hole*) where “the remains of a settlement with ceramic fragments dating, perhaps, from the Bronze Age” were discovered.

The research from Netuș was done on the valley that passes through the village. In the point called “În Boscă” the pottery shows the existence of the Wietenberg culture, and in the point “The former Saivane”, under the Coop forest, the pottery shows the prehistoric, post-Roman and Slavic period. In RepArhSb are reported some discoveries from the Neolithic and Iron Age.

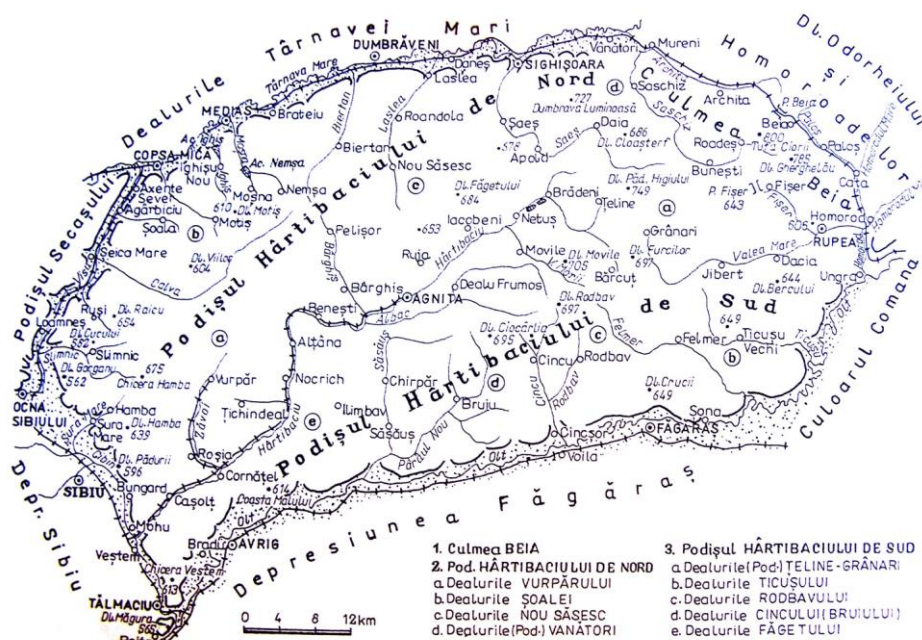
The sites from Iacobeni are not on the valley that passes through the locality, the Metiș valley is to the east of the locality, but it is administratively on the territory of Iacobeni village. In the Știl point there is prehistoric pottery, and in the Livadă (Orchard) point there is pottery from the Slavic period. In RepArhSb it is mentioned that “next to the road leading to the village of Cris there is a settlement from the Bronze Age with elements of Coțofeni (?) And Wietenberg culture”. This road is on the valley from Iacobeni, a road that leads to Criș from Daneș commune.

The settlements are small and are outside the current localities, north of them towards the bottom of the valleys. A communication with the settlements located beyond the watershed, not far from these sites, is not excluded. To the north of the watershed are discoveries from several periods at Cris. Compared to the current localities, these possible settlements shown by the surface pottery are 1-3 km from the current locality in the spring area of the valleys and at the confluences of some secondary valleys with the main one. Low visibility to the main valley of the settlements located in the spring area of the valley provides natural protection. The pottery was in black earth with traces of burnt adobe. The area favors animal breeding and hunting. Agriculture would be a secondary branch.

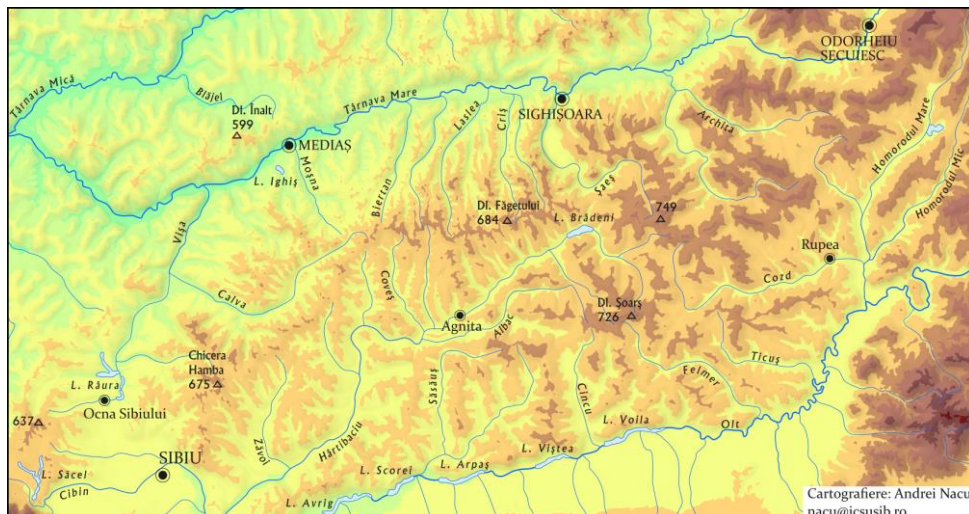
Cuvinte cheie: valea Hârtibaciului, cercetare de suprafață, preistorie, perioada slavă.

Keywords: Hârtibaciului valley, surface research, prehistory, Slavic period.

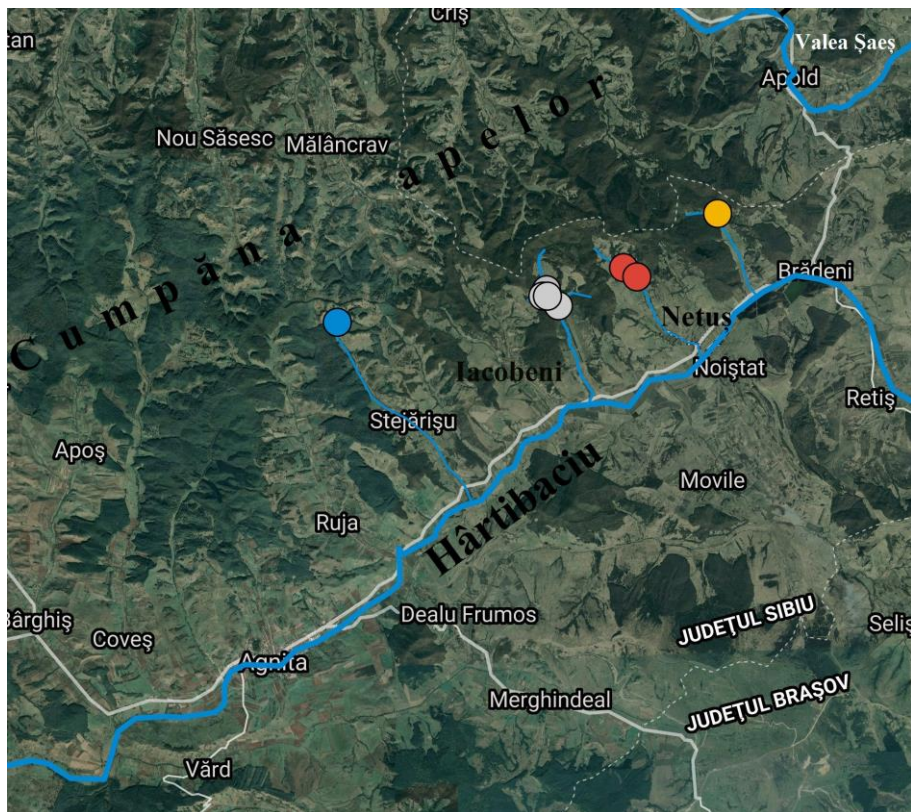
Anexe

Harta 1. Diviziunile Podișului Hârtibaciului (după Pop 2012)

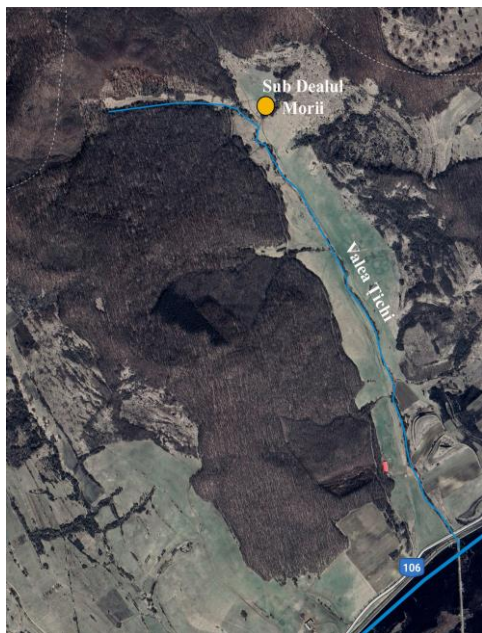
Harta 2. Podișul Hârtibaciului și cumpăna apelor.

Harta 3. Cele trei văi cercetate: Stejăreni – Valea Satului; Iacobeni – Valea Metiș; Netuș – Valea Vor; Brădeni – Valea Țichi.

Nr. crt.	Localitatea	Situl	Descoperiri Arheologice		
			Preistorie		Evul Mediu timpuriu
			Neolitic	Epoca Bronzului	
1.	Brădeni	Valea Țichi – Sub Dealul Morii	da	da	da
2.	Iacobeni	Valea Metiș - Știl	-	da	-
3.		Valea Metiș - Livadă	-	da	da
4.	Netuș	Valea Vor - Boscă	-	da	-
5.		Fostele Saivane	-	da	da
6.	Stejărișu	În Fundătură	-	-	-

Tabel cu cercetările efectuate în anul 2020 și rezultatele acestora.

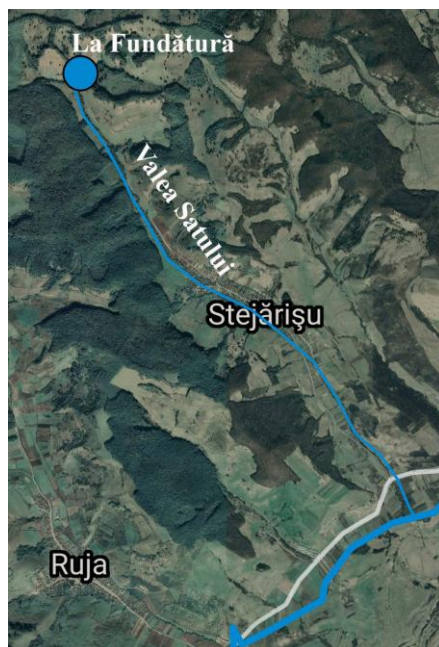
Harta 4. Brădeni – Valea Țichi

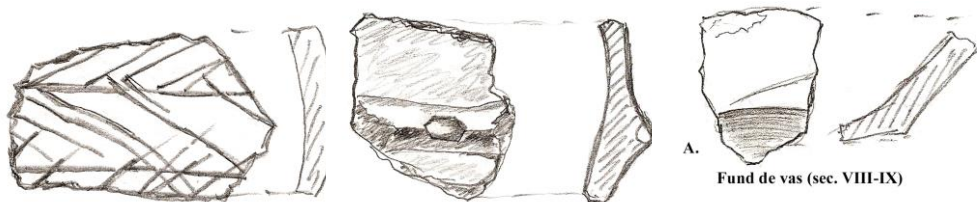
Harta 5. Netuș – Valea Vor

Harta 6. Iacobeni – Valea Metiș

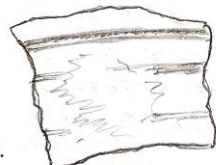
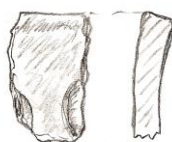
Harta 7. Stejărișu – Valea Satului

Fund de vas (sec. VIII-IX)

Decor alveolat (Wietenberg)

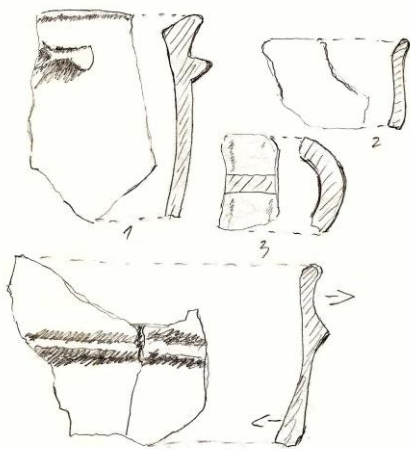

Brun-roșcată (sec. VIII-IX)

Brădeni - Valea Țichi (Sub dealul Morii) - ceramică Criș

Iacobeni - valea Metis (Livadă) - Wietenberg (desen Gh. Baltag)

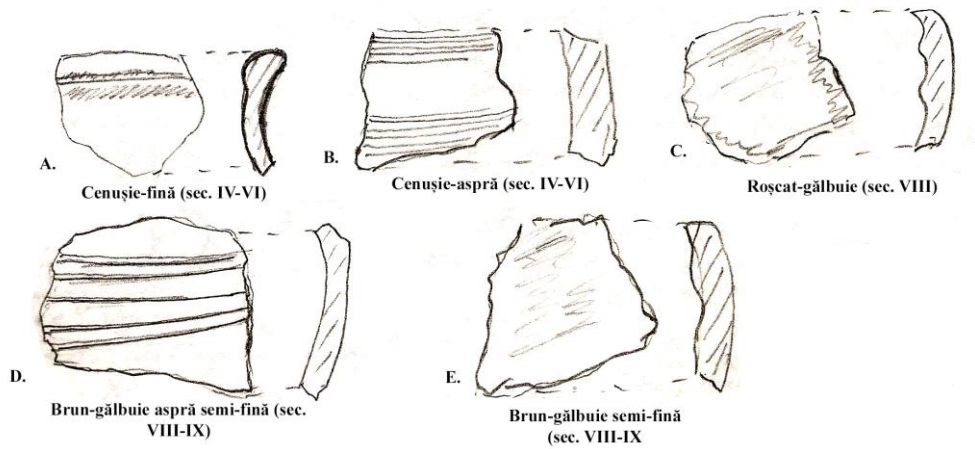
Netuș – valea Vor (Saivane) (desen Gh. Baltag)

Netuș – Valea Vor (în Boscă) – ceramică Wietenberg (desen Gh. Baltag)

Netuș – valea Vor (Saivane) (desen Gh. Baltag)

Netus – Valea Vor (Saivane) (desen Gh. Baltag)

